

Prof. dr. sc. Vladimir Cini
Nataša Drvenkar, univ. spec. oec.
Jelena Marić, mag. oec.
Ekonomski fakultet u Osijeku

UDK 330.564.2(497.5)
Pregledni članak

PROBLEM RASPODJELE DOHOTKA I ANALIZA SIROMAŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE

SAŽETAK

U ovom je radu obrađena problematika nejednakosti u raspodjeli dohotka i bogatstva s posebnim osvrtom na izvore dohodovne nejednakosti, kao i problem siromaštva, odnosno načini borbe protiv siromaštva. Danas se može govoriti o nejednakosti u raspodjeli dohotka i njezinoj povezanosti sa siromaštvom. Postoje tri vrste siromaštva: relativno, umjereno i ekstremno (apsolutno) siromaštvo koje obilježava oko 40% ukupnog čovječanstva. Nadalje se obrađuje pitanje siromaštva u Hrvatskoj, gdje se uspoređuju određeni pokazatelji siromaštva s onima u Europskoj uniji. U Europi je ovaj problem također prepoznat, o čemu svjedoče nacionalni programi na razini cijele Europske unije, koji su pokrenuti upravo ove godine. Također postoje i neke nove ideje borbe protiv siromaštva i nejednakosti, koje su obrađene na kraju rada, a to su: mikrokrediti koje izdaje Grameen banka, osiguranje od nejednakosti kojim se žele smanjiti nejednakosti preko reorganizacije poreznog sustava, te ideja postizanja održivog razvoja unutar svake zemlje.

KLJUČNE RIJEČI

raspodjela dohotka, nejednakost, siromaštvo, gospodarski razvoj

1. Uvod

BDP se ne može upotrijebiti sam po sebi kao mjera društvenog blagostanja, ili mjera za usporedbu outputa i standarda življenja u različitim privredama niti u danoj privredi tijekom vremena. Razlozi tome proizlaze jednim dijelom iz manjkavosti mjere, tj. iz stavki koje nisu korigirane u BDP-u (netržišni proizvodi i usluge, neslužbeno gospodarstvo, kasna izvješća o BDP-u i ostali). Iz prethodnog se uočava da ima puno stvari koje se odvijaju u gospodarstvu jedne zemlje, a koje se egzaktno ne mogu procijeniti i nisu uključene u izračunavanje dohotka, stoga se bruto domaći dohodak po stanovniku ne može uvijek uzeti kao stvarna mjera društvenog blagostanja.

Najveći broj sociologa, prilikom objašnjavanja uzroka siromaštva, posebno ističe značaj nejednakosti. Kaže se da je bogatstvo i vlasništvo nejednako distribuirano. Jedni izvlače velike koristi iz ekonomskog prosperiteta, a drugi vrlo male ili nikakve. Pod *bogatstvom* se podrazumijevaju materijalna dobra te financijska imovina i prava što ih posjeduju pojedinci ili obitelji, a preciznije uključuje kuće i zemljišta, uštedevine, dionice, obveznice, vrijednosne papire, poduzeća i sl. (Šućur, 2001.). Bogatstvo većine pripadnika srednje klase vezano je za kuće i monetarnu štednju, a bogati također imaju puno više šansi da svoje bogatstvo pretvore u još veće bogatstvo putem „kapitalnih dobitaka”. Wolff (u. Šućur, 2001.) smatra da su kapitalni dobitci glavni uzročnik rastuće koncentracije bogatstva u 80-tim i 90-tim godinama prošlog stoljeća. Istodobno

se smanjio utjecaj uštedevina na rast bogatstva zbog pada kamatnih stopa. Nekoliko su puta više porasle cijene dionica nego cijene kuća, a s tim da dionice posjeduju uski krug najbogatijih. Isto tako, Wolf (u: Šućur, 2001.) ističe kako se rast dohodovnih nejednakosti odražava u povećanju razlika u bogatstvu. *Dohodak* uključuje sve prihode od rada ili imovine (kamate, najamnine, dividende) kao i socijalne transfere ostvarene u tijeku određenog razdoblja (obično jedne godine). Pripadnici gornje ili vlasničke klase većinu svoga godišnjega dohotka izvlače iz vlasništva, a manji dio iz vlastitog rada. Za razliku od njih, ostali pripadnici suvremenih društava (koji su većina) prisiljeni su svoje ekonomsko „blagostanje” temeljiti na plaćama i nadnicama, koje ovise o tržišnosti njihova rada ili znanja. Oni koji nisu u mogućnosti raditi (zbog bolesti, nesposobnosti, nedostatka motivacije) onda ovise o „alternativnim izvorima dohotka”, kao što su mirovine, naknade za nezaposlenost, socijalna pomoć itd. (Šućur, 2001.).

Prema P. Abrahamsonu (u: Šućur, 2001.), dualizaciji tržišta rada odgovara i dualizacija socijalne države: prva je socijalna država za bogate segmente društva (za one s visokim obrazovanjem, zdravljem ili dokolicom), a druga za siromašne i marginalizirane (za one s minimalnim prihodima, lošim stanovanjem i nedovoljnom profesionalnom izobrazbom). Slično tome, razlikuju se dva sustava blagostanja: jedan je za siromašne (*welfare system*), a drugi za bogate (*wealthfare system*). Prvi sustav je, naravno, često meta različitih napada (npr. da od njega nema koristi društvo, a niti siromašni jer ih čini lijenima), dok se za drugi sustav želi dokazati da od njega imaju koristi svi članovi društva (Coleman u: Šućur, 2001.). No, pitanje koliko je takvo stanje održivo. Posebice je u proteklom desetljeću rast dohodovnih nejednakosti evidentan u gotovo svim bivšim socijalističkim zemljama, što se i moglo očekivati jer su bivše socijalističke zemlje imale općenito male nejednakosti (zbog dominantnosti državnog i društvenog vlasništva), a rast nejednakosti u svim tranzicijskim zemljama može i objasniti odlaskom radnika iz državnog sektora u „bogati” privatni sektor ili u „sirotinjsku” nezaposlenost, kao i povećanom nejednakosti u distribuciji plaća (Šućur, 2001.).

„Najvažniji uzroci rasta najnižeg sloja društva, kao i izvori usporavanja rasta proizvodnosti, ističe Krugman (2002.), više su u domeni sociologije nego ekonomije. Povećani dohoci bogatih i vrlo dobro situiranih predstavljaju manju zagonetku

nego rast najnižeg sloja društva. Iako su visoki dohoci ostvarivani na mnoštvo načina, jedan se izvor izdvaja iznad svih ostalih: financije. 1980-e godine bile su zlatno doba za financijska snalaženja, te je naglo i veliko povećanje profita u financijskim operacijama pridonijelo širenju redova onih koji su stvarno bogati – onih koji zarađuju stotine tisuća ili čak milijune godišnje. Ako se može prihvatiti teza da siromaštvo rađa siromaštvo, onda se isto tako može reći da bogatstvo rađa bogatstvo. Zanimljivo je također spomenuti stupanj sindikalne organiziranosti (snažni sindikati, kolektivno zaključivanje radnih ugovora vodi prema standardizaciji plaća, a time i do smanjenja nejednakosti) te veličinu javnog sektora, jer prema nekim autorima zemlje s velikim javnim sektorom imaju manje nejednakosti zbog uloge javnih transfera i činjenice da su razlike u zaradama u javnom sektoru u pravilu manje nego u privatnom sektoru (Gustafsson i Johansson u: Krugman, 2002.). Međutim, veličina javnog sektora ne mora uvijek biti negativno povezana s nejednakostima. Primjer za to je Hrvatska koja doista ima velik javni sektor, a ipak je zemlja s relativno visokim dohodovnim nejednakostima, zahvaljujući (između ostalog) i slabo učinkovitom javnom sektoru. Može se reći da je dohodovna nejednakost u Hrvatskoj prešla granicu koja se nalazi u uspješnim tržišnim i tranzicijskim ekonomijama (World Bank, 2002.).

2. Siromaštvo i raspodjela dohotka

Promatrajući kartu svijeta koja prikazuje proizvod ili dohodak po glavi stanovnika, može se uočiti da su sve bogate zemlje smještene u umjerenim zonama, osobito u sjevernoj hemisferi, dok se siromašne zemlje nalaze u tropskim ili suptropskim područjima, čime ostvaruju niže dohotke po glavi stanovnika (Krugman, 2002.).

Jaz između današnjih bogatih i siromašnih zemalja je fenomen koji je započeo tijekom razdoblja modernoga gospodarskog razvoja. Od 1820. godine najveći jaz između bogatih i siromašnih, posebice, između tadašnjega vodećeg svjetskog gospodarstva, Velike Britanije, i najsiromašnije regije, Afrike – bio je omjer 4:1 u dohotku po glavi stanovnika. Do 1998. godine jaz između današnjega najbogatijega gospodarstva, SAD-a i najsiromašnije regije, Afrike, povećao se na 20:1. Budući da su svi dijelovi svijeta imali približno usporedivu početnu točku 1820. godine (kad su svi bili vrlo siromašni prema današnjim standardima), današnje goleme razlike

pokazuju da su neki dijelovi svijeta postigli moderni gospodarski rast, dok drugi nisu (Sachs, 2007.). Sachs (2007.) ističe kako moderni gospodarski razvoj nije bilo samo pitanje proizvodnje, nego i pitanje promjena. Širenje gospodarskog razvoja uvijek je bilo popraćeno sustavnim i stalnim sukobima između zemalja koje su se tek obogatile i onih koje su ostale siromašne. Kako se gospodarski rast dogodio u tako različitim omjerima na različitim mjestima, došlo je do stvaranja nejednakosti u globalnom bogatstvu i moći. Britanska dominacija nastala kao rezultat britanskog vodstva u industrijalizaciji, dala joj je i jedinstvenu vojnu dominaciju na način da je stvorila carstvo. Općenito se smatra da je rana industrijalizacija Europe u 19.st. završila pokretanjem golemoga europskog carstva diljem Azije, Afrike i obiju Amerika. Ipak, Landes (2003.) ističe kako je industrijska revolucija neke zemlje učinila bogatijima, a neke (relativno) siromašnijima; ili točnije rečeno, neke su zemlje ostvarile industrijsku revoluciju i postale bogate; druge nisu i ostale su siromašne. Paradoks je u svemu tome što je industrijska revolucija zbližila svijet, učinila ga manjim i homogenijim. Međutim ista je ta revolucija rascjepkala planetu otuđujući međusobno dobitnike i gubitnike: rodila je više svjetova.

Postavlja se pitanje: Što je doba modernoga gospodarskog razvoja donijelo svijetu? Više životne standarde, sve veće širenje moderne tehnologije u većini svijeta, znanstvenu i tehnološku revoluciju koja još uvijek jača. Ali moderan gospodarski razvoj sa sobom je donio i velike razlike između najbogatijih i najsiromašnijih koje su bile nemoćne dok je cijeli svijet bio siromašan. Najbogatije zemlje imale su oko 200 godina modernoga gospodarskog razvoja. Najsiromašnije zemlje su pak započele s gospodarskim rastom tek prije nekoliko desetljeća, a i tada su nailazile na goleme zapreke. U nekim slučajevima također su bile žrtve brutalne eksploatacije dominantnih kolonijalnih sila. Bile su suočene s vlastitim zemljopisnim zaprekama, vezanim uz klimu, proizvodnju hrane, bolesti, izvore energije, koje nisu opterećivale rana gospodarstva Velike Britanije i SAD-a. Sve to ih je naravno lišilo posljednjih 200 godina brzoga gospodarskog razvoja: razvijale su se tek sporadično (Sachs, 2007.).

Bogate zemlje obiluju obrazovanjem, tvornicama, infrastrukturom i tehničkom stručnošću, a siromašne zemlje imaju nedostatak svih tih resursa. Nove teorije ekonomista iznose tvrdnje da ponekad što više imate, to se brže razvijate: telefoni su korisni ako svatko ima automobil; tehnologiju

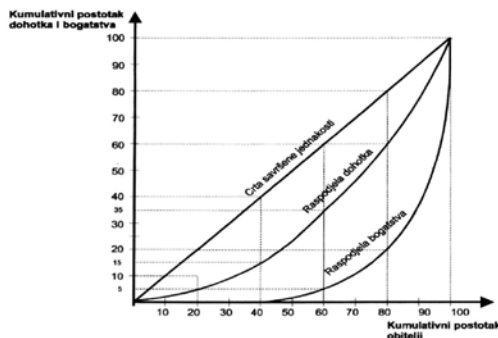
je lakše izumiti ako već postoji nekoliko srodnih izuma. Stoga mnoge siromašne zemlje ne rastu brže od bogatih; zapravo rastu mnogo sporije ili, siromaštvo u njima raste. Ta bi priča definitivno trebala pokazati zašto bogate zemlje ostaju bogate, a siromašne zemlje sve više zaostaju, no ne objašnjava zašto zemlje poput Kine, Tajvana i Južne Koreje, Indije ili Singapura sve više sustižu bogate. To je tako zbog činjenice da je tehnologija tako široko dostupna i sve jeftinija, a u svijetu prihoda u stalnom opadanju, najsiromašnije zemlje dobivaju najviše od nove tehnologije, infrastrukture i obradivanja (Harford Tim, 2006.).

2.1. Veza između raspodjele dohotka, nejednakosti i siromaštva

Pojmovi siromaštvo i nejednakost jesu povezani i slični, no nisu sinonimi. Iako postoji čvrsta povezanost između nejednakosti i relativnog siromaštva (što su veće nejednakosti u nekom društvu, to je i veće relativno siromaštvo), *nejednakost* je „deskriptivni koncept”, o kojem se može opravdano uvijek raspravljati, dok je *siromaštvo* „preskriptivni” koncept koji sa sobom nosi određeni moralni imperativ da nešto treba učiniti (Becker u: Šućur, 2001.). Ako rastu nejednakosti, to nužno ne govori da se pogoršava položaj siromašnih i obratno. Dva društva mogu imati isti stupanj nejednakosti u raspodjeli resursa, ali različito siromaštvo i očekivanja. Dakle, siromaštvo nije naprosto aspekt nejednakosti. Strategije smanjivanja nejednakosti također ne moraju biti istovjetne strategijama smanjivanja siromaštva. Poistovjećivanje nejednakosti i siromaštva može oslabiti stajališta koja podržavaju strategiju redistribucije resursa siromašnima. Apsolutno siromaštvo se npr. može smanjiti putem redistribucije i putem ekonomskog rasta (bez redistribucije dohodaka i promjena u nejednakosti). Ali neće svaka redistribucija i svaki ekonomski rast smanjiti siromaštvo. Primjerice, moguće je smanjiti nejednakosti kroz redistribuciju dohodaka od bogatih prema ostalim skupinama iznad crte siromaštva, a da se time ne smanji siromaštvo. Također ako koristi od ekonomskog rasta imaju samo skupine iz srednjeg i gornjeg dohodovnog razreda, to neće smanjiti siromaštvo. Neki tipovi relativnog siromaštva mogu se smanjiti samo redistribucijom dohodaka, ali ne i ekonomskim rastom. Na reduciranje siromaštva utječe ne samo veličina redistribuiranog dohotka nego i načini redistribucije, odnosno da li se redistribuirani dohodak efikasno usmjerava prema

siromašnima.¹ Na dugi rok raspodjela dohotka nije tako važna determinanta ekonomskog prosperiteta kao rast proizvodnosti, ali u prošloj je generaciji povećavanje nejednakosti u raspodjeli dohotka, a ne rast proizvodnosti, definitivno bilo glavnim izvorom povećanja životnog standarda vodećih 10% Amerikanaca (Krugman, 2002.). Za ocjenu socijalne slike neke zajednice (države), ističe Jurković (2002.) važni su i podaci o raspodjeli dohotka po kvintilima (petinama). Ta se raspodjela obično predočava Lorenzovom krivuljom, koja je dana na Slici 1.

Slika 1: Lorenzova krivulja

Izvor: Ferenčak, I.: *Počela ekonomije, II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2003., str. 237*

„Crtu koja iz ishodišta koordinatnog sustava polazi pod kutom 45° predstavlja savršeno jednaku raspodjelu. Dakle, 20% obitelji realizira 20% dohotka, 40% obitelji realizira 40% dohotka, itd. Lorenzova krivulja pokazuje otklon aktualne raspodjele dohotka (i bogatstva, u ovom primjeru) od savršeno jednake raspodjele. Što je Lorenzova krivulja bliža crti savršene jednakosti, to je raspodjela dohotka i bogatstva ujednačenija. Veća udaljenost crte jednakosti i Lorenzove krivulje zorno ilustrira veće nejednakosti u raspodjeli dohotka“ (Ferenčak, 2003.).

Svakako treba istaknuti da tržište djeluje na raslojavanje stanovništva, jer ono dohodak ne dijeli prema potrebama nego prema količini i proizvodnosti faktora proizvodnje (Jurković, 2002.). Postoje različita teorijska razmišljanja koja pokušavaju riješiti pitanje opravdanosti preraspodjele dohotka

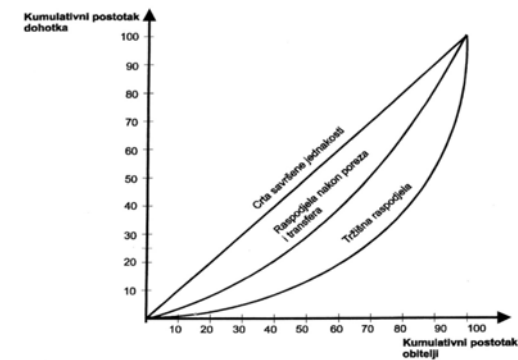
i na kojim bi se kriterijima ona trebala utemeljiti. Kreću se u vrlo širokom rasponu – od praktičnog prihvaćanja tržišne (faktorske) raspodjele dohotka pa do zagovaranja egalitarizma u raspodjeli, kao npr. slučajeva egalitarizma u robi, koji su primjenjivani u ratnim i drugim sličnim situacijama. Unatoč svim teorijskim stajalištima, u vođenju socijalne politike pojedinih zemalja prihvaćen je mnogo pragmatičniji pristup, koji se svodi na to da se štiti *socijalni minimum* svakog pojedinca i obitelji, dok se svaka druga diferencijacija dohotka iznad toga prepušta tržišnim kriterijima. Što se tiče fiskalnih instrumenata preraspodjele, oni uključuju: progresivno oporezivanje dohotka i imovine, selektivno oporezivanje potrošnje luksuznih proizvoda i usluga, te socijalne transfere (Jurković, 2002.). Inače, *socijalni transferi u užem smislu* odnose se na naknade koje se dodjeljuju pojedincima u obliku novca, a obuhvaćaju primanja vezana za nezaposlenost, dječji doplatak, porodni dopust, naknade za opremu novorođenčadi, naknade za bolovanja duža od 42 dana, naknade za tjelesno oštećenje i tuđu njegu, socijalnu pomoć, itd. dok se *socijalni transferi u širem smislu* ne odnose samo na novčane naknade koje se dodjeljuju pojedincima u obliku novca nego i usluge koje pojedinci i kućanstva dobivaju od države (npr. besplatna zdravstvena zaštita ili obrazovanje) te davanja u vidu materijalnih dobara (Babić, 2008.). Babić (2008.) navodi 4 najčešće teze prema kojima transferi i nisu neka učinkovita dodjela pomoći siromašnima:

1. Smanjuje se motivacija za aktivno traženje zaposlenja i motivacija za dodatnu zaradu.
2. Što je veće porezno opterećenje rada kako bi se financirale socijalne naknade to je manja neto plaća, čime opada ponuda rada, a u konačnici smanjuju se zaposlenost i BDP.
3. Relativno labavi i izdašni javni mirovinski modeli koji su omogućili rano umirovljenje prilično velikom broju populacije od 55. do 64. godine, doveli su do gubitka potencijalnog BDP-a uzrokovana njihovim ranijim umirovljenjem, a s druge strane do potrebe financiranja njihovih mirovina, što čini velik dio neproduktivnih socijalnih troškova.
4. Veća izdašnost sustava naknada za nezaposlenost negativno utječe na zaposlenost i BDP.

Država ipak nastoji pomoći siromašnima i ujednačiti raspodjelu dohotka. U tom smislu država korigira tržišnu raspodjelu dohotka koja predstavlja raspodjelu bez ikakvog državnog uplitanja i korekcija. Raspodjela po obavljenoj državnoj korekciji (država vrši preraspodjelu dohotka po-

sredstvom poreza i transfernih plaćanja) naziva se raspodjela nakon poreza i transfera. Oporezujući visoke dohotke, te pomažući ugroženim skupinama stanovništva, država itekako može smanjiti jaz između aktualne i savršeno jednake raspodjele. Učinci redistribucijske politike države mogu se prikazati Lorenzovom krivuljom tržišne raspodjele i raspodjele nakon poreza i transfera (Slika 2).

Slika 2: Lorenzova krivulja tržišne raspodjele i raspodjele nakon poreza i transfera

Izvor: Ferenčak, I.: *Počela ekonomije, II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2003., str. 239.*

Kako je prikazano na Slici 2, država porezima i transferima može znatno smanjiti jaz između aktualne (stvarne) raspodjele i savršeno jednake raspodjele. Naravno, razlikuje se od države od države kako se uspostavljaju sustavi transfera, i kako se vrši njihova raspodjela. Postoji vrlo čvrsta povezanost između nejednakosti i relativnog siromaštva: što su veće nejednakosti u nekom društvu to je veće i relativno siromaštvo (Sachs, 2007.). Svjetska banka dugo je koristila složeni statistički standard za određivanje broja siromašnih na svijetu – prihod od 1\$ na dan po osobi, mjereno obračunskom vrijednošću kupovne moći. Druga kategorija prema Svjetskoj banci: prihod između 1\$ i 2\$ na dan, može se upotrijebiti za mjerenje umjerenog siromaštva. Te su mjere dosta popularne u krugovima javne politike: prema procjenama ekonomista Svjetske banke Chena i Ravalliona, u 2001. godini je u ekstremnom siromaštvu živjelo oko 1,1 milijarda ljudi, što je manje od 1,5 milijarda ljudi 1981. godine (Sachs, 2007.). No, ipak za marginalno siromašna stanovništva, koja žive na rubu opstan-

ka, posljedice su smrtonosne. Zna se ponešto o njima ako su prisutne televizijske kamere; ako nisu, tko čuje ili vidi milijune koji se utapaju ili umiru od gladi? A ako ih se nije čulo i nije vidjelo, tko bi se brinuo? Prema tome, život je u siromašnim područjima nesiguran, potišten i surov (Landes, 2003.). Ekstremno siromaštvo je koncentrirano najviše u istočnoj Aziji, južnoj Aziji i subsaharskoj Africi. Ipak, oko 4,9 milijarda ljudi živi u zemljama u kojima se prosječan prihod (mjereno u dohotku po glavi stanovnika) povećao između 1980. i 2000. godine. Još veći broj ljudi, oko 5,7 milijarda, živi u zemljama u kojima se produljio životni vijek. Vidi se da je gospodarski razvoj stvaran i u porastu. Količina ekstremnog siromaštva itekako se smanjuje, u apsolutnim brojkama i u udjelu svjetske populacije. Zbog te činjenice može se realistično zamisliti svijet bez ekstremnog siromaštva do 2025. Godine (Landes, 2003.). Pitanje je samo djelovanja i aktivnosti od strane odgovornih vlasti i svijtu pojedinaca.

3. Analiza siromaštva u Republici Hrvatskoj

Problem siromaštva u Hrvatskoj počeo se istraživati na metodološki korektan način krajem 90-ih godina prošloga stoljeća te za ranije razdoblje ne postoje relevantni pokazatelji o siromaštvu. Da bi se uopće moglo uspoređivati pokazatelje o siromaštvu, potrebno je imati reprezentativan uzorak, iste linije siromaštva i ekvivalentne ljestvice te identične upitnike za prikupljanje podataka o materijalnom blagostanju. Ti su uvjeti u Hrvatskoj ispunjeni tek za razdoblje 2001. - 2003. (Šućur, 2005.).

Pokazatelje siromaštva za Republiku Hrvatsku Državni zavod za statistiku računa na temelju podataka o ukupnom neto dohotku privatnih kućanstava, koji su prikupljeni statističkim istraživanjem Anketa o potrošnji kućanstava. Pokazatelji siromaštva temelje se na konceptu relativnog siromaštva koji uzima u obzir raspoloživi dohodak kućanstva, broj članova u kućanstvu, tj. veličinu kućanstva i distribuciju dohotka unutar populacije. Pokazatelji su izračunati za dvije definicije neto dohotka ovisno o tome uključuje li dohodak novčana i naturalna primanja (u tablicama stupac "s dohotkom u naturi") ili samo novčana primanja (u tablicama stupac "bez dohotka u naturi"), kako bi se pokazao utjecaj naturalnih primanja na dohodak, odnosno prag i stopu rizika od siromaštva.

Prag rizika od siromaštva utvrđuje se tako da se za sva kućanstva izračuna ekvivalentni dohodak

¹ Ibidem, str. 80

po članu kućanstva. Zatim se utvrđuje srednja vrijednost (medijan) distribucije dohotka i 60% od te izračunate srednje vrijednosti čini prag rizika od siromaštva. Osobe čiji je dohodak ispod toga praga u nepovoljnijem su položaju od ostalih, ali ne žive nužno u oskudici. Prag rizika od siromaštva iskazuje se u novčanim jedinicama, dok se stopa rizika od siromaštva iskazuje relativno kao postotak.²

Stopa rizika od siromaštva je postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva, a ekvivalentni dohodak

predstavlja ukupan dohodak kućanstva podijeljen s ekvivalentnom veličinom kućanstva izračunanoj prema modificiranoj OECD-ovoj ljestvici, prema kojoj se nositelju kućanstva dodjeljuje koeficijent 1, svakoj drugoj odrasloj osobi u kućanstvu od 15 godina i starijoj osobi koeficijent 0,5, a djeci mlađoj od 15 godina koeficijent 0,3. (Postupak se primjenjuje zbog određivanja ravnomjernijeg udjela svakog člana kućanstva u stjecanju zajedničkog prihoda.)

Tablica 2. Pokazatelji siromaštva u RH za razdoblje od 2006. do 2008. godine

	Dohodak					
	s dohotkom u naturi			bez dohotka u naturi		
	2006.	2007.	2008.	2006.	2007.	2008.
STOPA RIZIKA OD SIROMAŠTVA, %	16,3	17,4	17,4	19,3	19,0	18,9
Prag rizika od siromaštva za samačko kućanstvo, u tisućama kn	22,2	23,9	24,3	20,9	22,3	23,3
Prag rizika od siromaštva za kućanstvo s 2 odrasle osobe i 2 djece, u tisućama kn	46,6	50,3	51,1	43,9	46,8	48,9
NEJEDNAKOST DISTRIBUCIJE DOHOTKA – KVINTILNI OMJER (S80/S20)	4,2	4,3	4,6	4,8	4,9	4,9
GINIJEV KOEFICIJENT	0,28	0,28	0,29	0,29	0,30	0,30
STOPA RIZIKA OD SIROMAŠTVA PRIJE SOCIJALNIH TRANSFERA, %						
Socijalni transferi nisu uključeni u dohodak	24,1	24,3	25,5	27,2	26,3	26,7
Mirovine i soc. transferi nisu uključeni u dohodak	41,8	41,6	43,1	44,4	43,4	44,4

Izvor: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/14-1-2_1h2009.htm (13.02.2010.)

² Ova definicija, kao i ostale definicije pokazatelja siromaštva napisane u ovom poglavlju preuzete su sa službene web stranice Državnog zavoda za statistiku: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/14-1-2_1h2009.htm (13.2.2010.)

Tablica 3. Stopa rizika od siromaštva prema dobi za razdoblje od 2006. do 2008. godine (u %)

	Dohodak					
	s dohotkom u naturi			bez dohotka u naturi		
	2006.	2007.	2008.	2006.	2007.	2008.
0 – 15 godina	13,8	15,4	15,4	17,2	16,3	17,1
16 – 24 godine	11,9	15,0	14,4	14,2	16,0	14,7
25 – 49 godina	11,2	11,7	10,8	13,7	12,5	11,7
50 – 64 godine	14,7	16,9	15,5	17,3	18,2	18,0
65 i više godina	29,5	29,0	31,2	33,7	33,2	32,9

Izvor: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/14-1-2_1h2009.htm (13.02.2010.)

U tablici 2 može se uočiti da prema definiciji dohotka koja uključuje novčana i naturalna primanja, stopa rizika od siromaštva u Republici Hrvatskoj u 2008. iznosi 17,4%, kao i u prethodnoj, 2007. godini., te pokazuje blagi porast za 1,1% u odnosu na 2006. godinu. Prag rizika od siromaštva u RH u 2008. za samačko kućanstvo iznosi oko 24 300 kuna na godinu, a za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece iznosi nešto više od 51 000 kuna na godinu.

Kvintilni omjer (S80/S20) je pokazatelj dohodovne nejednakosti koji mjeri promjene u gornjem i donjem kvintilu distribucije dohotka. Predstavlja odnos između ukupnoga ekvivalentnog dohotka 20% populacije s najvećim dohotkom i ukupnoga ekvivalentnog dohotka 20% populacije s najmanjim dohotkom te u 2008. iznosi 4,6 odnosno nešto je viši nego u prethodnim godinama.

Ginijev koeficijent, kao mjera nejednakosti dohotka također je prikazana u tablici 1, te uzima u obzir cijelu distribuciju dohotka i u 2008. iznosi 0,29. Kad bi postojala savršena jednakost (tj. kad bi svaka osoba primala jednaki dohodak), tad bi koeficijent iznosio 0. Što je vrijednost bliža 1, to je dohodovna nejednakost veća. Jasno je da su ovo samo teorijske mogućnosti, kakvih u stvarnosti nema” (Šučur, 2001.). Ginijev koeficijent je zapravo mjera nejednakosti koja opisuje koliko pada Lorenzova krivulja. Ginijev koeficijent je samo područje između pravca i Lorenzove krivulje kao postotak ukupnog područja ispod pravca, a može se kretati od 0% (savršena jednakost) do 100% (koncentracija cijelog prihoda na jednu osobu).

Stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera izračunava se tako da se iz ukupnog dohotka izuzmu socijalni transferi. Ovaj se pokazatelj koristi u kombinaciji sa standardnom stopom rizika od siromaštva radi mjerenja utjecaja socijalnih

transfera. Usporedba standardne stope rizika od siromaštva, 17,4%, i hipotetske situacije kada ne bi bilo socijalnih transfera pokazuje da transferi imaju značajan redistributivni učinak koji pomaže da se smanji broj osoba u riziku od siromaštva. Rizik od siromaštva je iznimno visok ako se isključe svi socijalni transferi i mirovine te u 2008. iznosi 43,1%. Ako se mirovine smatraju primarnim dohotkom, a ne oblikom socijalnog transfera, tada stopa rizika od siromaštva bez socijalnih transfera iznosi 25,5%. Stopa rizika od siromaštva prema godinama pokazuje da je u 2008. godini najveća kod osoba starih 65 i više godina, i ta stopa je veća u odnosu na prošle godine, dok je stopa rizika od siromaštva kod osoba starih od 25 do 49 godina najmanja, a iz tablice 3 može se uočiti da se i ona smanjila u odnosu na prethodnu godinu.

U tablici 4 prikazana je stopa rizika od siromaštva prema najčešćem statusu u aktivnosti koja je izračunata uzimajući u obzir pretežiti status u aktivnosti osoba starih 15 i više godina. U 2008. godini najveća je stopa rizika od siromaštva za nezaposlene osobe, 32,6%, dok za umirovljenike i ostale ekonomski neaktivne osobe iznosi 23,4%, odnosno 26,1%.

U tablici 6 prikazano je nekoliko osnovnih pokazatelja u 2007. godini za zemlje EU-a, kao i za Republiku Hrvatsku i susjednu Sloveniju, a izračunati su prema definiciji dohotka koji uključuje samo novčana primanja. Ti su pokazatelji izračunati iz podataka statističkog istraživanja o dohotku i životnim uvjetima privatnih kućanstava (*Statistics on Income and Living Conditions – EU-SILC*). To je istraživanje osnovni izvor podataka za izračun pokazatelja siromaštva, distribucije dohotka te socijalne isključenosti i deprivacije za zemlje Europske unije.

Tablica 4. Stopa rizika od siromaštva prema ekonomskoj aktivnosti za razdoblje od 2006. do 2008. godine (u %)

	Dohodak					
	s dohotkom u naturi			bez dohotka u naturi		
	2006.	2007.	2008.	2006.	2007.	2008.
Zaposlenici	2,8	4,1	3,7	4,2	4,2	4,1
Samozaposleni	18,5	17,9	22,3	25,1	24,1	28,0
Nezaposleni	31,2	34,5	32,6	33,4	35,8	33,8
Umirovljenici	22,7	22,8	23,4	25,4	24,8	24,7
Ostali ekonomski neaktivni	24,9	28,2	26,1	29,1	30,7	27,3

Izvor: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/14-1-2_1h2009.htm (13.02.2010.)

Na temelju podataka iz tablice 5 može se zaključiti kako Hrvatska ima nešto više stope rizika od siromaštva u odnosu na prosjek EU te približno jednak kvintilni omjer i gini koeficijent, dok za usporedbu, susjedna Slovenija ima sve pokazatelje niže od prosjeka EU. A iako nije prikazano u tablici, prema rezultatima tog istraživanja, među svim zemljama Europske unije najmanju stopa rizika od siromaštva, 10% i najmanji gini koeficijent od 0,25, odnosno 0,28 imaju Češka i Nizozemska, dok Bugarska i Rumunjska (tzv. nove članice EU, budući da su to postale tek od 1. siječnja 2007. godine) imaju najveću stopu rizika od siromaštva (22% i 25%) i najveći gini koeficijent (0,35 i 0,38).

U ovom trenutku Hrvatska nema službene linije siromaštva. *Službena ili nacionalna linija siromaštva* predstavlja liniju siromaštva za koju vlast neke zemlje smatra da odgovara socijalnim prilikama te zemlje, pa se kretanje i rasprostranjenost siromaštva mjeri u odnosu prema toj liniji. Također se prema toj liniji siromaštva mogu određivati visine odgovarajućih naknada u sustavu socijalne sigurnosti. Ona se najčešće koristi kao kriterij prilikom ostvarivanja prava pojedinaca na socijalnu pomoć (svi oni čiji su dohoci ispod te linije ili ispod određenog postotka linije imaju pravo zatražiti neki oblik socijalne pomoći). Poželjno bi bilo da ta službena linija bude utemeljena na nekoj objektivnoj liniji siromaštva (apsolutnoj ili relativnoj), što je praksa u velikom broju zemalja.

Nije sporno da je Hrvatskoj potrebna službena linija siromaštva jer je to korisno kako bi vlast i opća javnost mogle na jednostavan način pratiti i razumjeti pokazatelje siromaštva. Zapravo, kao službena linija u Hrvatskoj na neki je način prihvaćena službena linija siromaštva EU (60%

medijana dohotka). Sigurno je da Hrvatska radi usporedivosti ili budućeg priključenja EU treba objavljivati pokazatelje siromaštva u skladu s tom linijom. Međutim, sporno je to treba li ta linija služiti kao jedini ili primarni standard za koji bi se vezale naknade socijalne pomoći ili neke univerzalne naknade, odnosno postavlja se pitanje je li Hrvatskoj potrebna apsolutna linija siromaštva kao standard za koji bi se vezale naknade socijalne pomoći (Šučur, 2005.).

Također, uz osiguravanje nužnih mjerila koja će se koristiti pri ocjenjivanju siromaštva u Hrvatskoj, svakako treba uzeti u obzir i sve one prilike i prijetnje koje mogu poboljšati, odnosno pogoršati postojeću situaciju. To najbolje prikazuje SWOT analiza, primijenjena i na kvalitativne i kvantitativne pokazatelje. Primjer jedne takve analize je prikazan u tablici 6, gdje se odmah može uočiti kako snaga nema, jer su na izmaku. Stoga se treba usmjeriti na neka nova rješenja.

Polazeći od razvrstavanja obilježja prema kriterijima povoljno – nepovoljno i unutarnje – vanjsko, sukladno tablici 6, jasno se oslikava mreža nepovoljnih okolnosti i oskudnih resursa siromašnih osoba koja ih izlaže ozbiljnoj opasnosti dugoročnog siromaštva. Nedostatak obilježja koja bi bila snaga, izražene unutarnje slabosti te ograničeni izgledi koji prijete na tržištu radne snage sugeriraju pripadnost hendikepiranim socijalnim slojevima. S obzirom na to da se njihova ranjivost teško može

3 Riječ je o empirijskom istraživanju koje je pripremio zajednički tim Svjetske banke i hrvatskoga Državnog zavoda za statistiku krajem 1999. i početkom 2000. godine, prema Karajić, N.: Siromaštvo i neslužbeno gospodarstvo u Hrvatskoj – kvalitativni aspekti, Financijska teorija i praksa, Vol. 26, No. 1, 2002., str. 276.

Tablica 5. Pokazatelji siromaštva za RH, EU i Sloveniju u 2007. godini

	Stopa rizika od siromaštva (%)	Kvintilni omjer (s80/s20)	Ginijev koeficijent	Stopa rizika od siromaštva, prije socijalnih transfera (%)	Stopa rizika od siromaštva, nisu uključene mirovine i socijalni transferi (%)
Hrvatska	19	4,9	0,30	26	43
EU 27	17	5,0	0,31	26	43
Slovenija	12	3,3	0,23	23	40

Izvor: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/14-1-2_1h2009.htm (13.02.2010.)

ublažiti na tržištima tranzicijskih gospodarstava, jedina povoljna vanjska mogućnost jesu ciljani programi socijalne zaštite koje provodi država, a oni se u Hrvatskoj ne preraspodjeljuju baš ravnomjerno (Karajić, 2002.). Ozbiljne prijetnje konceptu socijalne pravde su „socijalna isključenost“ siromašnih, kao i redistributivne nedosljednosti socijalnih transfera, sučeljavajući velik dio siromašnih s jednom dostupnom mogućnošću za preživljavanje – sivom ekonomijom, odnosno neslužbenim gospodarstvom. No, ističe Karajić (2002.), strategije preživljavanja koje primjenjuju siromašni često dovode do još veće izolacije od društva budući da i za ograničene neformalne ekonomske prilike siromašni imaju manje izgleda.

Odgovarajućom ekonomskom i socijalnom politikom treba osigurati da i siromašni imaju koristi od gospodarskog rasta i razvoja. Potrebno je prije svega osnažiti siromašne tako da oni imaju aktivnu ulogu u svom izlasku iz siromaštva, a to podrazumijeva pravilan odnos prema siromašnima kao ključnoj odrednici i partnerima, treba im pomoći da steknu znanja, stručnosti i sposobnosti te poboljšati njihovu zapošljivost, odlučnost i motivaciju za izlazak iz siromaštva, jer nitko nema toliko koristi od izlaska iz siromaštva kao oni sami (Bejaković, 2005.).

Gospodarski rast je primjerice nužan u borbi protiv siromaštva, ali on ne mora sam po sebi anulirati siromaštvo, budući da siromaštvo može biti rasprostranjeno čak i u zemljama koje imaju visoke stope rasta i zaposlenosti. No, činjenica je da je utjecaj ekonomskog rasta na redukciju siromaštva rezultat skupine čimbenika, među kojima treba izdvojiti dinamiku zapošljavanja, visinu plaća i mehanizme redistribucije. Porezni i drugi redistributivni

mehanizmi su također oni koji određuju koliko će pojedinci ili skupine imati koristi od ekonomskog rasta. Politika prema siromaštvu zasigurno se ne može primarno voditi putem poreznog sustava (koji ima druge funkcije), ali je istina da tip poreznog sustava utječe na razinu siromaštva i nejednakosti, s naglaskom na to da progresivni porezni sustavi u načelu smanjuju nejednakosti i siromaštvo. Izravni utjecaj porezne politike na siromaštvo ostvaruje se poreznim olakšicama za obitelji koje godišnje zarađuju manje od određene razine dohotka. Iako se iz poreza mogu izuzimati određeni socijalni transferi (dječji doplatci, primanja osoba s invaliditetom itd.), ipak porezna politika ima ograničen utjecaj na siromaštvo jer se obitelji s niskim primanjima često ne mogu koristiti poreznim povlasticama koje im stoje na raspolaganju (Šučur, 2005.). No, osim poreznog sustava, Hrvatska ima i sustav socijalnih transfera, koji ne funkcionira baš najbolje ako se uzme u obzir njihova usmjerenost najsiromašnijima.

Hrvatska ima relativno visoke socijalne izdatke te analize pokazuju kako naš ukupni transferni sustav nije manje učinkovit od transfernih sustava većine zemalja EU. Međutim relativno dobru efikasnost ukupnoga transfernog sustava zasjenjuje neučinkovit sustav starosnih i obiteljskih mirovina na koji otpada više od 40% socijalnih izdataka, a izdaci unutar njega nisu dobro usmjereni prema siromašnima. Znatno su bolje usmjereni na siromašne oni programi na koje otpada manji dio ukupnih socijalnih izdataka. A problem predstavlja i neadekvatna zaštita nezaposlenih (relativno je mali dio nezaposlenih obuhvaćen naknadom za nezaposlenost) te nepostojanje adekvatne zaštite dugotrajno nezaposlenih koji čine gotovo 50%

Tablica 6. Analiza prednosti i slabosti (SWOT) siromašnih osoba – na temelju osobitosti uočenih u kvantitativnoj i kvalitativnoj dionici studije o siromaštvu u Hrvatskoj³

	Povoljno	Nepovoljno
	snaga (S)	
unutarnji		<ul style="list-style-type: none"> niže i/ili neadekvatno obrazovanje (neusklađenost vještina i znanja s onim potrebnim za posao) niska kvaliteta života: oskudna i jednolična prehrana, najnužnija potrošnja, nikakva uštedovina, loše stambene prilike i česta zaduženost
	mogućnost (O)	prijetnja
vanjski	<ul style="list-style-type: none"> niska stopa apsolutnog siromaštva (od 4 do 10%); društveno-praktična dimenzija: državni i međunarodni programi za ublažavanje siromaštva. 	<ul style="list-style-type: none"> visoko relativno i subjektivno siromaštvo (do 80%) društvena marginalizacija: ograničene ekonomske prilike za siromašne, niže nadnice te slabije socijalne veze i kontakti opći uzroci: rat, korupcija u privatizaciji, negativna ekonomska politika, nezaposlenost, diskriminacijski zakoni nepovoljni socijalni transferi (od ukupnih socijalnih davanja siromašnima pripada tek petina) loše okruženje za samozapošljavanje, poduzetničke aktivnosti i poslove u službenom i neslužbenom gospodarstvu

Izvor: Karajić, N.: *Siromaštvo i neslužbeno gospodarstvo u Hrvatskoj – kvalitativni aspekti, Financijska teorija i praksa, Vol. 26, No. 1, 2002., str. 292*

nezaposlenih. Također naknade socijalne pomoći su niske i ne osiguravaju podmirenje osnovnih životnih potreba (Šućur, 2005.). Rezultati provedenih analiza upućuju na zaključak:

- da se najučinkovitijim i najbolje usmjerenim transferima mogu smatrati naknada za socijalnu pomoć, obiteljske mirovine te naknada za nezaposlenost.
- da sustav i razina izdvajanja za socijalne transfere smanjuju siromaštvo u Hrvatskoj;

- da sustav socijalnih transfera bez starosnih mirovina doprinosi ublažavanju ekonomskih nejednakosti u Hrvatskoj (s tim da se radi o niskim postocima koji variraju između 0,5% i 1,5%);
- da postoji značajan prostor za povećanje učinkovitosti cjelokupnog sustava socijalnih transfera i poboljšanje ukupne politike socijalnih transfera s obzirom na relativno skroman doprinos socijalnih transfera bez starosnih mirovina smanjivanju ekonomskih nejednakosti (Babić, 2008.).

Dakle, prostora za poboljšanje ima, a država je preko različitih programa unazad posljednjih osam godina poduzela određene mjere u borbi protiv siromaštva. „U Hrvatskoj su na nacionalnoj razini tijekom godina poduzete određene mjere u borbi protiv siromaštva:

- Nacionalni program borbe protiv siromaštva i isključenosti (2002.)
- Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske - JIM (2006.-2008.)
- Nacionalni provedbeni plan za socijalno uključivanje (2007.-2008.).
- Nacionalni provedbeni plan za socijalno uključivanje (2009. – 2010.)

Također su doneseni i određeni prijedlozi za uspostavljanje i lokalnih strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. „Lokalne (županijske/gradske) strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Iz prethodno navedenog može se uočiti da država vodi računa o pitanju siromaštva, ali taj problem se uistinu može riješiti samo dobrom voljom i željom da se uistinu nešto napravi kako bi se ostvarili određeni pomaci.

4. Borba protiv siromaštva u Europi

U Europi je 2010. godina proglašena kao *Europska godina borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti*. Radi se o aktivnostima unutar programa usmjerenog na podizanje svijesti o siromaštvu i socijalnoj isključenosti među civilnim društvom, vladama i općom javnosti. Proglasio ju je Europski parlament, a u listopadu 2008. ju je odobrilo Vijeće ministara na temelju prijedloga Europske komisije. Godina ima četiri glavna cilja, a to su:

- Prepoznati temeljno pravo ljudi koji prolaze kroz siromaštvo i socijalnu isključenost kako bi živjeli u dostojanstvu te preuzeti aktivnu ulogu u društvu;
- Promicati zajedničku i pojedinačnu odgovornost u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, kao i poticanje odlučnosti svih javnih i privatnih sudionika;
- Promicati socijalnu koheziju, budući da cijelo društvo ima koristi od iskorjenjivanja siromaštva;
- Poduzeti konkretne mjere za obnavljanje obćanja EU-a i njezinih država članica za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti.⁴

⁴ [http://www.delhrv.ec.europa.eu/?lang=hr&content=2257\(12.02.2010.\)](http://www.delhrv.ec.europa.eu/?lang=hr&content=2257(12.02.2010.))

Treba napomenuti da su ključna načela programa decentralizacija i koordinacija. Iako će se određeni niz aktivnosti odvijati na europskoj razini, svaka zemlja sudionica odgovorna je za svoj program aktivnosti, u skladu s prioritetima definiranim na nacionalnoj razini a koje je odobrila Europska komisija. Naime, svaka država članica imenovala je Nacionalno tijelo za provedbu (NTP) koje će organizirati svoje sudjelovanje u Godini te će osigurati koordinaciju na nacionalnoj razini. Odabrat će se nacionalne aktivnosti koje će predložiti za EU financiranje te će tijesno surađivati s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, regionalnim i lokalnim vlastima i tijelima koja predstavljaju interes ljudi koji prolaze kroz siromaštvo i socijalnu isključenost. Glavne aktivnosti su raznovrsne i uključuju informativne kampanje, inovativne inicijative, debate, konferencije i natjecanja - koje će istaknuti postignuća i uspješne projekte vezane za temu Europske godine 2010.⁵

5. Nove ideje protiv siromaštva i nejednakosti

5.1 Grameen banka

Grameen banka je banka utemeljena 1976. godine. u Dhaki, glavnom gradu južnoazijske države Bangladeš. Njezin utemeljitelj je dr. Muhammad Yunus, profesor na sveučilištu Chittagong. Njezin prvi i osnovni cilj je davanje mikrokredita siromašnim građanima diljem gusto naseljenih i rastrkanih bangladeških sela. U listopadu 1983. Grameen banka je transformirana u neovisnu banku od strane zakonodavne vlasti. Danas je banka u 90-postotnom vlasništvu ruralnih siromaha, koji posjeduju 90% dionica, a ostalih 10% drži vlada.⁶

Mikrokredit se daje na male iznose u vrijednosti od nekoliko stotina dolara. Karakteristično je da se kamate vraćaju svaki tjedan u iznosu od nekoliko centi, čime se želi postići redovitost otplate, a ne vršiti lihvarstvo nad zajmoprimcima, koji se s druge strane obvezuju poštivati 16 odluka na kojima počiva statut banke, a govore o borbi za očuvanje zdravlja, ognjišta, okoliša i obiteljskoga kruha. Grameen banka je organizirana na način da njezini zaposlenici idu od sela do sela, te u suradnji s nevladinim organizacijama Bangladeškog komiteta za unapređenje sela, poznatog kao BRAC (*Bangla-*

⁵ Ibidem

⁶ [http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=164\(05.05.2010.\)](http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=164(05.05.2010.))

desi Rural Advancement Comitee), pozajmljuju i prate otplatu kredita. U tome seoskom udruženju sastaju se žene po skupinama od njih 6 koje čine podskupinu lokalne „mikrofinancijske“ jedinice. Žena na čelu reda zadužena je za zajmove cijele skupine iza nje. Skupina je zajedno odgovorna za isplatu dugova svake članice u redu. Skupno pozajmljivanje promijenilo je dinamiku isplate: rate su iznimno niske, a BRAC i Grameen smislili su kako na minimumu zadržati i ostale troškove transakcije (Sachs, 2007.). Da model Grameen banke funkcionira kao prava banka, govori podatak da je u 2006. godini ostvarena neto dobit iznosila gotovo preko milijardu i 300 milijuna dolara⁷, što potvrđuje činjenica da je otplata mikrokredita veća od 95%. U više od 30 godina postojanja Grameen je dodijelio ukupno 5,3 milijuna mikrokredita, svaki najviše do 150 dolara, što je u ukupnom iznosu u vrijednosti od 6 milijarda dolara. Model Grameen banke danas se usvaja u zemljama diljem svijeta, pa čak i u SAD-u. Da bi odali počast ideji mikrokredita, 3000 ljudi iz 137 zemalja svijeta okupilo se od 2. do 4. veljače 1997. godine na Samitu o mikrokreditima u Washingtonu (Yunus, 2007.). Profesor Yunus dobio i Nobelovu nagradu za mir 2006. godine, a uz to je počasni doktor znanosti na 26 sveučilišta u svijetu.

5.2 Osiguranje od nejednakosti: zaštita raspodjele dohotka

Distributivna pravda bez velikih dodatnih učinaka nastoji se provoditi u nekim zemljama koje su postavile visoke standarde za javnu aktivnost protiv nejednakosti, npr. Kanada i Švedska koje su od sredine 20. stoljeća postale pobornicima ravnopravnosti. Njihovi porezni i socijalni sustavi nisu prihvatili osiguranje od nejednakosti, koje će na kraju kvantificirati prihvatljivu razinu od nejednakosti i automatski ih ispraviti povećati li se nejednakost iznad prihvatljive razine. Umjesto toga porezni sustav u tim zemljama i dalje odluku o poreznim stopama ostavlja političkim čelnicima. Shiller (2004.) ističe kako ljudi iz tih zemalja zaziru od nejednakosti, ali unatoč tome nemaju standard za količinu nejednakosti, koja se može tolerirati i za održanje osjećaja da je svaka nejednakost dokaz nepravde. Shiller kao iskreni socijalni reformator nudi novu ideju.

Ideja o osiguranju od nejednakosti (kad se

postavi zakonska razina nejednakosti, koju određuju vlada i koja je u početku otprilike jednaka sadašnjoj) ima uporište u poreznom sustavu koji sprječava povećanje nejednakosti. Naime, ideja je da se porezi, ukoliko se nejednakost u raspodjeli dohotka počne povećavati, postaju progresivni, kao oblik ispravka. Porezne bi promjene tako bile automatske jer bi porezni sustav bio osmišljen više kao instrument provođenja mjera protiv nejednakosti, nego kao specifikator poreznih stopa. To bi se nazvalo *osiguranjem od nejednakosti*, kako bi ga se u percepciji javnosti oblikovao kao sredstvo upravljanja rizikom, a ne s ciljem kao nešto što će otimati novac drugome (Shiller, 2004.).

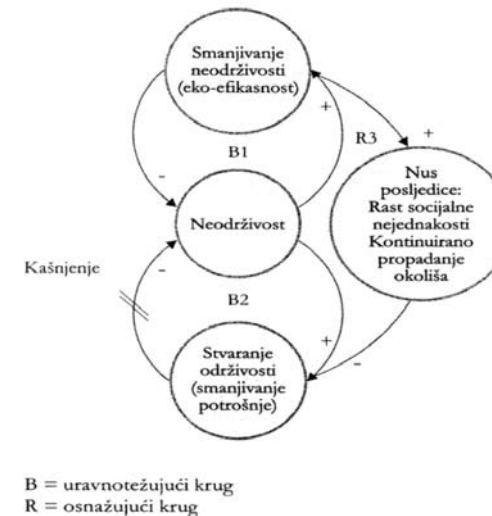
Osiguranje od nejednakosti bi definitivno promijenilo psihološko i institucionalno oblikovanje i utvrđivanje poreznog sustava. Ideja je da u okviru sustava osiguranja od nejednakosti porezne vlasti svake godine računaju poreze neophodne za izradu stvarne Lorenzove krivulje, jednake onoj propisanoj, čime će Ginijev koeficijent fiksirati na određenu razinu. Nakon uvođenja sustava, većina ljudi isprva možda ne bi uočila razliku prigodom plaćanja poreza, jer ako je propisana Lorenzova krivulja nakon oporezivanja blizu iznosa koji su građani plaćali prije osiguranja od nejednakosti, zasigurno neće odmah osjetiti veliku promjenu u poreznim stopama.

5.3 Održivi razvoj

U 1987. godini objavljen je tzv. *Brunland Report* koji je u velikoj mjeri popularizirao koncept održivog razvoja definirajući ga kao „razvoj koji osigurava zadovoljavanje sadašnjih potreba bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da također zadovolje svoje potrebe.“ Ubrzo nakon toga započela je promocija ideje o trijadi ključnih elemenata – gospodarstvo, okoliš i pravičnost (društvena ravnopravnost) – kao ključnim čimbenicima prema kojima bi poslovni subjekti trebali mjeriti svoj doprinos održivom razvoju. Globalni biznis je na ovaj izazov odgovorio poticanjem *eko-učinkovitosti*, odnosno pristupom koji potrošačima osigurava isporuku veće vrijednosti uz manje ekološke troškove (Ehrenfeld, 2009.).

Kao što prikazuje Slika 3, ako se zakasni u smanjivanju potrošnje (stvaranju održivosti), doći do povećanja nusposljedica, odnosno do rasta socijalne nejednakosti i kontinuiranog propadanja okoliša.

Slika 3. Arheotip ovisnosti o potrošnji

B = uravnotežujući krug
R = osnažujući krug

Izvor: Ehrenfeld, J.R.: *Dostizanje održivosti: Jednostavna rješenja ne postoje, Q Life – znanost i umjetnost liderstva, No.2, Vol. 1, proljeće 2009., str. 23*

Ako biznis kao institucija, i to bez sumnje najmoćnija institucija na svijetu, doista brine o održivosti, ističe Ehrenfeld (2009.), tada mora izaći izvan svojih uskih okvira i započeti interakcije sa širom društvenom zajednicom budući da se upravo tamo moraju dogoditi te promjene na kulturološkoj razini. Lovins i Hawken (2009.) ističu „ako smo za korporativnu praksu ustvrdili da prikriva koristi koje proizlaze iz prirodnog kapitalizma, tada ih politike vlade nedvojbeno potpuno miniraju. Porezni sustav u gotovo svakoj zemlji na ovom planetu kažnjava ono „što želimo više“ – radna mjesta i prihode – dok istodobno subvencionira ono „što želimo manje“ – iscrpljivanje resursa i zagađivanje okoliša.“

Danas je proizvodnja u velikoj mjeri ograničena količinom ribe, a ne čamcima ili mrežama; šumama, a ne motornim pilama; količinom industrijske proizvodnje – kapitala i rada, jer biološki ograničeni faktori nisu zamjenjivi jedan s drugim. U industrijskom sustavu nije problem zamijeniti strojeve za rad ljudi. Međutim nikakva tehnologija ili količina novca na ovom svijetu ne može biti nadomjestak za stabilnu klimu i produktivnu biosferu, pa čak niti „primjereno određivanje“ cijene ne može zamijeniti nešto što ustvari nema cijene (Lovins, 2009.).

6. ZAKLJUČAK

Moderan gospodarski razvoj sa sobom je donio velike razlike između najbogatijih i najsiromašnijih zemalja koje zasigurno nisu bile moguće dok je cijeli svijet bio siromašan. Prije svega, zemljopisne karakteristike su uvelike utjecale na povećanje bogatstva kod jednih, odnosno na rast siromaštva kod drugih zemalja. Bogaće zemlje dakle obiluju obrazovanjem, tvornicama, infrastrukturom i tehničkom stručnošću, a siromašne zemlje imaju nedostatak svih tih resursa. Ako se povodi tvrdnjom što više imate, to se brže razvijate (telefoni su korisni ako svatko ima automobil, tehnologiju je lakše izumiti ako već postoji nekoliko srodnih izuma) onda se dolazi do zaključka da mnoge siromašne zemlje ne rastu brže od bogatih, zapravo rastu mnogo sporije ili, siromaštvo u njima raste. Međutim, Kina, Tajvan, Indija ili Singapur daju dobar primjer kako sustići bogate, ukoliko se okrene prema pravim resursima. Danas je tehnologija tako široko dostupna i sve jeftinija, što znači da bi najsiromašnije zemlje zapravo trebale dobiti najviše od nove tehnologije, infrastrukture i obrazovanja.

No, uz to se vežu razne teorije o stvarnom razlogu nastanka današnje situacije u svijetu, prema kojima bogate zemlje ne žele potpomoći razvoj siromašnih zemalja, jer im to u neku ruku odgovara. Ako se pak promatra jaz između bogatih i siromašnih unutar pojedine države, može se zaključiti da se on povećavao prvenstveno zbog financijske moći bogatih da umnože svoje bogatstvo. Oslanjajući se na svu profesionalnu financijsku i pravnu pomoć oni profitabilno investiraju, čime se njihovo bogatstvo obnavlja i raste. S druge strane, siromašnima ili pripadnicima donjih klasa, nakon podmirjenja osnovnih i svakodnevnih potreba, realno ostaje vrlo malo novca za profitabilno investiranje. A održavanju dohodovne nejednakosti također doprinosi niz ekonomskih i neekonomskih faktora koji imaju različit intenzitet utjecaja ovisno o stupnju ekonomske razvijenosti zemlje, no naročito se izdvaja faktor nejednakosti poreznih opterećenja, jer je često pogrešno uvjerenje kako bogatiji pripadnici društva snose veći dio poreznih nameta, budući da oni koristeći različite rupe u zakonu smanjuju svoja porezna davanja, tako da najveći postotak poreznih olakšica koriste upravo najbogatiji članovi društva.

Također treba istaknuti, ako rastu nejednakosti, to nužno ne govori da se pogoršava položaj siromašnih i obratno. Dakle, siromaštvo nije naprosto aspekt nejednakosti, jer ako bi bilo tako, onda zna-

⁷ http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=490&Itemid=570 (05.05.2010.)

čajna poboljšanja u području stanovanja, obrazovanja ili zdravlja ne bi imala nikakva učinka na siromaštvo, ako se ne bi poboljšala pozicija siromašnih u tom procesu. Općenito, postoje četiri temeljna stupa u politici spram siromaštva: ekonomski rast i povećanje mogućnosti zapošljavanja, investicije u razvoj ljudskoga kapitala, progresivna porezna politika (fiskalna dobrobit) te socijalni transferi (dohodovna potpora). Hrvatska ima relativno visoke socijalne izdatke te analize pokazuju kako naš ukupni transferni sustav nije manje učinkovit od transfernih sustava većine zemalja EU.

Također su od 2002. godine na nacionalnoj razini provedeni različiti nacionalni programi u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Hrvatska, u kojoj je stopa rizika siromaštva 19% (nešto više od one u EU - 17%), djeluje preko takvog sustava transfera koji nije dovoljan i kojeg treba dodatno potkrijepiti nekim novim potporama, budući da na neučinkovit sustav starosnih i obiteljskih mirovina otpada više od 40% socijalnih izdataka, a izdaci unutar njega nisu dobro usmjereni prema siromašnima. Također valja inzistirati i na pokretanju lokalnih aktera, kao i poticanju različitih programa koji će djelovati na toj razini.

LITERATURA

- Babić, Z.: *Redistribucijski učinci socijalnih transfera u RH, Revija za socijalnu politiku, god. 15, br.2, 2008.*
- Bejaković, P.: *Uloga gospodarsko-političkih mjera u ublažavanju siromaštva u Hrvatskoj, Financijska teorija i praksa, Vol. 29, No.1, 2005.*
- Blanchard, O.: *Makroekonomija, 3. izdanje, MATE, Zagreb, 2005.*
- Borožan, Đ.: *Makroekonomija, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2006.*
- Ehrenfeld, J.R.: *Dostizanje održivosti: Jednostavna rješenja ne postoje, Q Life – znanost i umjetnost liderstva, No.2, Vol. 1, proljeće 2009.*
- Ferenčak, I.: *Počela ekonomije, II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2003.*
- Harford Tim, *Ekonomist na tajnom zadatku; Zašto su siromašne države siromašne i zašto nije moguće kupiti dobar rabljeni auto, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2006.*
- Jurković, P.: *Javne financije, Masmedia, Zagreb, 2002.*
- Karajić, N.: *Siromaštvo i neslužbeno gospodarstvo u Hrvatskoj – kvalitativni aspekti, Financijska teorija i praksa, Vol.26, No.1, 2002.*
- Krugman, P.: *Doba smanjenih očekivanja, Masmedia, Zagreb, 2002.*
- Landes, D.S.: *Bogatstvo i siromaštvo naroda; Zašto su neki tako bogati, a neki tako siromašni, Masmedia, Zagreb, 2003.*
- Lovins, A.B., Hunter Lovins, L., Hawken, P.: *Prirodni kapitalizam – smjernice, Q Life – znanost i umjetnost liderstva, No.2, Vol. 1, proljeće 2009.*
- Nestić, D.: *Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstava?, Financijska teorija i praksa, Vol. 29, No. 1, 2005.*
- Sachs, Jeffrey D.: *Kraj siromaštva; Ekonomske mogućnosti našeg doba, Algoritam, Zagreb, 2007.*
- Shiller, R.: *Novi financijski poredak, rizik u 21. stoljeću, Masmedia, Zagreb, 2004., str. 170*
- Šućur, Z.: *Siromaštvo i socijalni transferi u Hrvatskoj, Financijska teorija i praksa, Vol. 29, No. 1, 2005.*
- Šućur, Z.: *Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2001.*
- Yunus, M.: *Bankar siromašnih, Masmedia, Zagreb, 2007.*
- <http://www.ceraneo.hr/dokumenti/2/4.Program%20borbe%20protiv%20siroma%9Atva.ppt> (13.02.2010.)
- <http://www.delhrv.ec.europa.eu/?lang=hr&content=2257> (12.02.2010.)
- http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/14-1-2_1h2009.htm (13.02.2010.)
- http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=164 (05.05.2010.)
- http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_content&task=view&id=490&Itemid=570 (05.05.2010.)
- <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/prgf.htm> (06.05.2010.)
- <http://www.un.org/en/events/povertyday/> (06.05.2010.)

Prof. dr. sc. Vladimir Cini

Nataša Drvenkar, univ. spec. oec.

Jelena Marić, mag. oec.
Ekonomski fakultet u Osijeku

INCOME DISTRIBUTION AND ANALYSIS OF POVERTY IN THE REPUBLIC OF CROATIA

ABSTRACT

This paper elaborates the issues of inequality in income and wealth distribution, looking especially into the origins of income inequality, the poverty problem and ways to fight poverty. Inequality in income distribution is definitely related to poverty, of which there are three kinds: relative poverty, moderate poverty and extreme (absolute) poverty. The last kind is endured by some 40% of the total world population.

Furthermore, the issues of poverty in Croatia are examined, comparing the country's poverty indicators with those in the EU. Since Europe is not immune to this problem, EU countries have recently launched national programmes in an attempt to eradicate poverty. Some new ideas how to fight poverty and inequality are presented at the end of the paper, such as microcredits offered by the Grameen Bank, insurance against inequality that aims to reduce it by reorganizing the tax system, and the idea of achieving sustainable development within each country.

Key words: income distribution, inequality, poverty, economic development